

travelbook

Kreta

ERGO
HESTIA®

Ubezpieczenie
w podróży

Autor: Peter Zralek

Redaktor prowadzący: Paweł Sondej

Aktualizacja: Aleksander Król

Redakcja: Natalia Musiał

Korekta: Barbara Faron

Redakcja techniczna i skład: MSP Studio Magdalena Suchy-Polańska

Opracowanie kartograficzne: Magdalena Krocak

Źródło danych kartograficznych: OpenStreetMap contributors; www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Projekt okładki: ULABUKA

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?bekrw2>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie II

ISBN: 978-83-283-2371-1

Copyright © Helion, 2017

• Kup książkę	• Księgarnia internetowa
• Poleć książkę	• Lubię to!
• Oceń książkę	Nasza społeczność

Spis treści

ATRAKCJE KRETY	8
INFORMACJE PRAKTYCZNE	17
PRZED WYJAZDEM	18
Wybór czasu podróży	18
Źródła informacji	19
Formalności	20
DOJAZD	22
Samolotem	22
Drogą wodną	23
NA MIEJSCU	24
Komunikacja na wyspie	24
Noclegi	26
Wyżywienie	27
Pamiątki	28
Aktywny wypoczynek	29
INFORMATOR A-Z	32
INFORMACJE KRAJOZNAWCZE	37
KRAJOZNAWCZE ABC	39
Krajobrazy	39
Przyroda	39
Flora	40
Fauna	41
SPOŁECZEŃSTWO	44
Język grecki	47
Religia	47
Święta i wierzenia	50
Kryzys grecki	51
KULTURA I SZTUKA	52
Kultura minojska	52
Kultura grecka	52
Literatura	53

► KRETEŃSKIE ZIOŁA	54
► PO GRECKU W DOMU	56
KUCHNIA	58

RETHYMNON I OKOLICE 63

RETHYMNON	64
-----------	----

Muzeum Archeologiczne	70
-----------------------	----

OKOLICE RETHYMNONU	73
--------------------	----

Klasztor Arkadi	73
-----------------	----

Na południowe wybrzeże	75
------------------------	----

► CO PIJĄ WYSPIARZE?	76
----------------------	----

CHANIA I OKOLICE 81

CHANIA	82
--------	----

Muzeum Archeologiczne	90
-----------------------	----

OKOLICE CHANII	93
----------------	----

Elafonissi	93
------------	----

Falasarna	94
-----------	----

Zatoka Balos i przylądek Gramvousa	95
------------------------------------	----

Wąwóz Samaria	96
---------------	----

Półwysep Akrotiri	99
-------------------	----

Aptera	100
--------	-----

Droga do Theriso	103
------------------	-----

Gavdos	104
--------	-----

HERAKLION I OKOLICE 105

HERAKLION	106
-----------	-----

Muzeum Archeologiczne	111
-----------------------	-----

Muzeum Historyczne	116
--------------------	-----

OKOLICE HERAKLIONU	120
--------------------	-----

Knossos	120
---------	-----

Klasztor Savathianon	124
----------------------	-----

Jaskinia Zeusa	125
----------------	-----

Gortyna	127
---------	-----

Fajstos	131
---------	-----

Agia Triada	132
-------------	-----

Matala	133
--------	-----

Fourni, Anemospilia i góra Juchtas	135
Hersonissos	136
Malia	137

AGIOS NIKOLAOS I OKOLICE 139

AGIOS NIKOLAOS	140
----------------	-----

OKOLICE AGIOS NIKOLAOS	145
------------------------	-----

Lasiti	145
Elounda	147
Spinalonga	148
Kritsa	149
Lato	150
Neapolis i okolice	151
Mochlos i na wschód od Agios Nikolaos	153

IERAPETRA I OKOLICE 155

IERAPETRA	156
-----------	-----

OKOLICE IERAPETRY	159
-------------------	-----

Gurnia	159
Sitia	160
Klasztor Toplou	162
Vai	164
Zakros	166
Xerokampos	167
Ziros i płaskowyż Chandras	168

SŁOWNICZEK	169
------------	-----

INDEKS	174
--------	-----

AUTOR PRZEWODNIKA	176
-------------------	-----

SKARBY ARCHITEKTURY

Knossos

Starożytna siedziba minojskich władców wyspy, związana z licznymi mitami greckimi – m.in. o królu Minosie, Minotaurze, Dedalu oraz Ariadnie i Tezeuszu. Wykopaliska prowadzone na początku XX w. odsłoniły ruiny ogromnego pałacu i choć jego częściowa rekonstrukcja budzi sporo kontrowersji, Knossos pozostaje najbardziej znanym zabytkiem kultury minojskiej.

Gortyna

W grecko-rzymskich ruinach dawnej stolicy wyspy, przeżywającej rozkwit w VII–VI w. p.n.e., znaleziono 42 kamienne tablice będące jednym z pierwszych kodeksów prawnych Europy, zawierające przepisy z zakresu prawa karnego, rodzinnego, spadkowego i adopcyjnego.

Atrakcje Krety

Kup książkę

Poleć książkę

Pałace minojskie w Fajstos, Malii, Zakros oraz rezydencja Agia Triada

Zwiedzanie wszystkich ruin, chociaż są mniej spektakularne od pozostałości pałacu w Knossos, stanowi pasjonującą lekcję historii, dzięki której można poznać sztukę, architekturę i codzienność Minojczyków żyjących na wyspie 3,5 tys. lat temu.

Kolekcja Muzeum

Archeologicznego w Heraklionie

W tym drugim pod względem wielkości greckim muzeum antycznych pamiątek i zarazem największym muzeum gromadzącym eksponaty pozyskane z wykopalisk na Krecie, można obejrzeć przedmioty z czasów minojskich, takie jak chociażby słynny dysk z Fajstos, freski z Knossos czy tajemnicze figurki bogiń z węzłami.

Lato

Pozostałości starożytnego miasta w okolicach Agios Nikolaos, miejsce urodzenia Nearchosa, admirała Aleksandra Wielkiego.

Ruiny nie są wprawdzie spektakularne, ale turysta poczuje się tu jak prawdziwy odkrywca.

Forteca wenecka w Rethymnonie

XVI-wieczna budowla uchodząca za największą twierdzę wzniesioną kiedykolwiek przez Wenecjan. Forteca o obwodzie ok. 1400 m, była tak rozległa, że mieściła siedzibę gubernatora, koszarę, magazyny amunicji i żywności, kaplicę, a nawet szpital. Ponadto w jej murach w razie ataku mogła schronić się cała ludność miasta.

Kup książkę

Poleć książkę

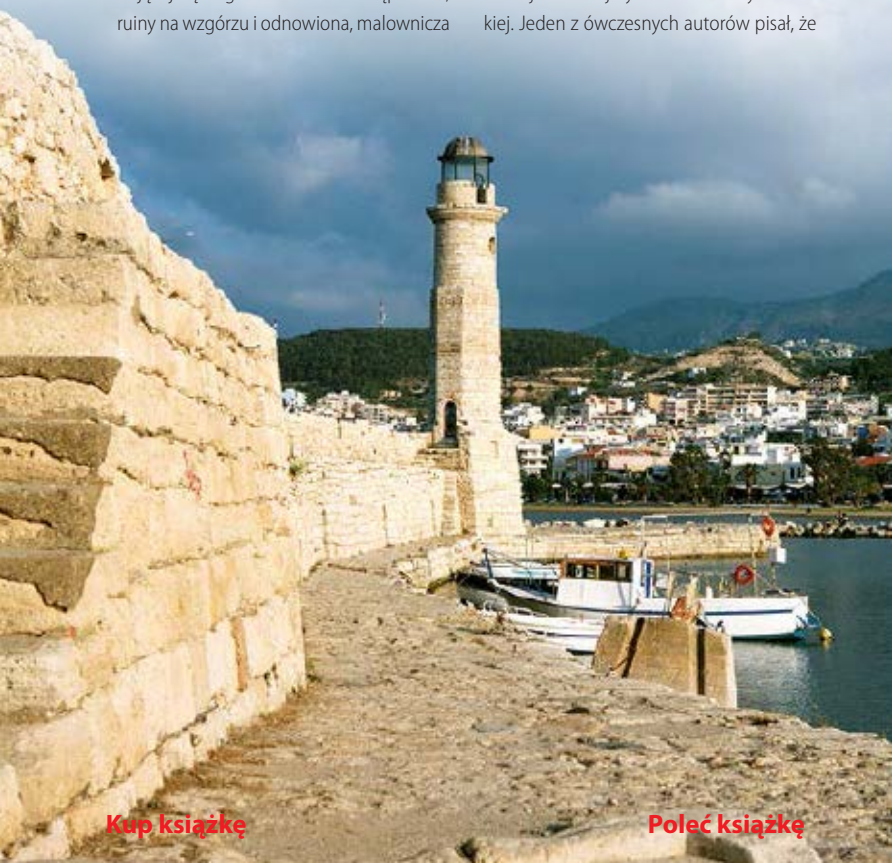
Rethymnon

Rethymnon słynie z dwóch rzeczy – szerokich plaż i tradycji intelektualnych (mieszczą się tutaj wydziały humanistyczne Uniwersytetu Kreteńskiego, założonego w 1973 r.). Obecnie prawie 35-tysięczny Rethymnon jest trzecim co do wielkości miastem Krety. W mieście wychodzą aż trzy poranne dzienniki. Funkcje handlowe na wyspie przejęły Heraklion i Chania, a niewybagrowany port, który nie może przyjmować większych statków, to gwarancja czystego morza wzdłuż 4-kilometrowej plaży znajdującej się w granicach miasta. Kąpielisko, ruiny na wzgórzu i odnowiona, malownicza

starówka ściągają tysiące turystów, z których obsługi utrzymuje się połowa mieszkańców Rethymnonu.

HISTORIA

Rethymnon rozwijał się bardzo powoli. Przed przybyciem Wenecjan nad tutejszą zatoką zamieszkiwało nie więcej niż kilkanaście rodzin rybackich. Starożytni docenili walory obronne wzniesienia nad brzegiem morza. Ich osada, **Rithymna**, znajdowała się w miejscu dzisiejszych ruin twierdzy weneckiej. Jeden z ówczesnych autorów pisał, że

Kreteńska lira (lutnia) i jej wirtuozi

Instrument, który znamy dziś pod nazwą liry kreteńskiej, pojawił się na wyspie ok. XVII w. Ma zrobiony z drewna morwy (bądź orzecha) bęben o kształcie gruszki, długi gryf i trzy struny. Najważniejsza część, czyli przednia, w najlepszych instrumentach wykonana jest z *katrani*, czyli drewna, które ma co najmniej 300 lat i które można znaleźć w powale czy ketnarach (belkach piwnicy) starych domów w Rethymnonie.

W sklepach muzycznych znajdziemy nagrania wirtuozów liry z 1. poł. XX w., np. Andreasa Rodinosa z Rethymnonu czy Ioannisa Dermitzakisa z Sitii.

Obecnie głównym mistrzem instrumentu jest ponad 70-letni Psarantonis, który gra na lirze w sposób raczej

niekonwencjonalny (co w opinii znawców odbiera mu tytuł najlepszego lirnika Kreta). Pochodzi z wioski Anogia w masywie gór Ida, miejsca, które wydało umuzykalniony klan Ksilourisów (Xylouris). Antonis Ksilouris, jak brzmi prawdziwe nazwisko Psarantonisa, jest młodszym bratem wybornego muzyka Nikosa Ksilourisa (1936–80). Jego dziadek był jednym z bardziej znanych lirników kreteńskich, od niego zresztą Antonis przyjął przedrostek *psar* do swego imienia (*psara* to po grecku „ryby”; dziad Psarantonisa miał powiadać, że „Turków [w walce o niepodległość] zabijał [tak często] jak ryby”). Psarantonis gra na lirze od 13. roku życia; gra też na innych instrumentach, jak 8-strunowe *laouto* czy 11-strunowy *outi*, i śpiewa.

rozmowy z załogą i mieszkańcami ukrytymi za murami fortecy, na wzgórzu. Na mocy porozumienia mogli oni opuścić miasto, ale tylko z małym bagażem.

Port w Rethymnonie (zwanym też Resmo) podupadł, ponieważ Osmanowie po zdobyciu miasta w 1646 r. nie osiedlili się tam, wybierając Heraklion. W krótkim czasie basen portowy zamulił się, co doprowadziło do zastojów gospodarczych, a w konsekwencji do wyludnienia miasta.

Na całkiem dobrym poziomie żyli tu jednak dawniej ludzie pióra. Rethymnon zyskał sławę centrum intelektualnego wyspy, przystani dla historyków i myślicieli. Działała tu pierwsza w Grecji **drukarnia**. „Chania jest dla bojowników, Heraklion dla pijaków, Rethymnon dla pisarzy” – głosi lokalne przysłowie. **Pandelis Prevelakis** (1909–86) zredagował

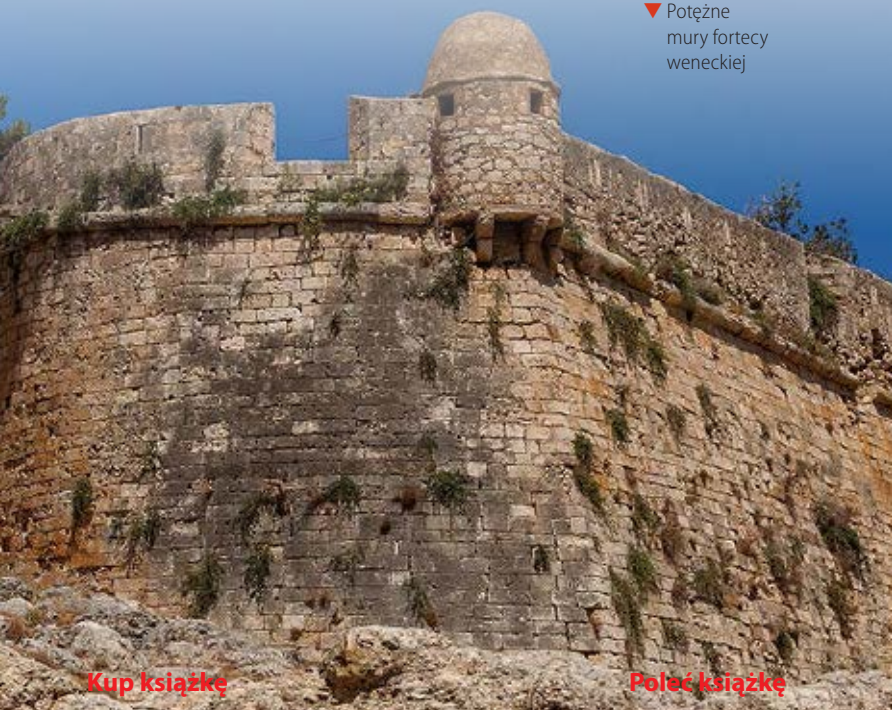
tu swoją *Kronikę pewnego miasta*, jedno z ważniejszych dzieł we współczesnej literaturze greckiej. Pisał, że Rethymnon wzniesiono na granicy między „dzikością a tym, co oswojone”.

WARTO ZOBACZYĆ

Początek zwiedzania warto zaplanować w miejscu, w którym narodziło się miasto, czyli na wzgórzu nad morzem. Do zwiedzania została udostępniona **★ forteca wenecka** **i** **Fortezza**, wstęp: **codz. latem oprócz pn. 8.00–20.00; bilet normalny 3,10 EUR**. Jej obecne mury, przeszło kilometrowej długości, powstały w XVI w. Nie ukończono jednak fosy, gdyż nie starczyło pieniędzy na jej budowę. Ten fakt oraz brak miejsca w porcie na okręty przesądził o tureckim zwycięstwie.

▼ Potężne mury fortecy weneckiej

Kup książkę

Poleć książkę

Brama wejściowa do fortecy znajduje się od strony wschodniej, między **bastionami św. Mikołaja** (Agios Nikolaos) i **św. Pawła** (Agios Pavlos). Tuż za wejściem znajduje się **arsenał** (stoi przed nim armata) z 1581 r., w którym dziś organizuje się wystawy czasowe.

Sama twierdza była przykładem miasta w mieście. Wypełniał ją szereg budowli, również kościelnych, jak **katedra Agios Nikolaos** (św. Mikołaja) wzniesiona w 1585 r. Po zdobyciu miasta Turcy przebudowali ją na meczet sułtana Ibrahima. Po uderzeniu pioruna zawalił się minaret, zachowała się natomiast kopuła głównej sali modlitewnej, gdzie można zajrzeć, choćby dla odpoczynku w chłodzie i w cieniu.

Na terenie fortecy rozmieszczone są także **budynki urzędowe**, np. rezydencja gubernatora weneckiego zwanego *rettore* (pierwszy gubernator pojawił się w Rethymnonie w 1307 r.) i siedziba rady miejskiej oraz wielkie magazyny prowiantu itp. W bezpiecznej odległości od pozostałych budowli wzniesiono

prochownię. Pod koniec rządów tureckich forteca utraciła znaczenie strategiczne i w jej mury wprowadzili się też cywile. Dzielnica była jedną z uboższych i bardziej „grzesznych” (działały tu domy publiczne). W pobliżu portu znajduje się **fontanna Rimondi**, nieoficjalny symbol miasta. Nazwa tej fontanny związana jest z weneckim gubernatorem miasta Alvissem Rimondim, który na początku XVII w. kazał ją odnowić.

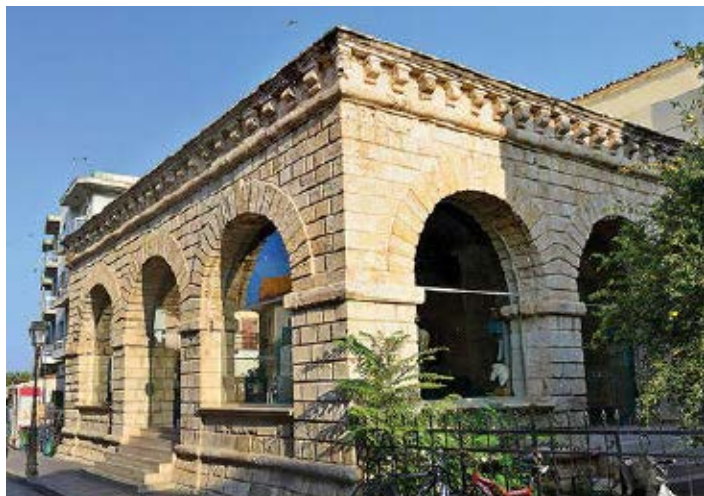
Miejscowa śmietanka towarzyska Sere-nissimy (czyli „Najjaśniejszej”, jak zwano Republikę Wenecką) spotykała się w stojącej opodal (przy ulicy Konstaninou Paleologou) okazałej budowli projektu Sanmicheliego, zwanej **Loggią**. To w tym miejscu negocjowano transakcje handlowe, plotkowano czy grano w karty. Budynek Loggii, pochodzący z połowy XVI w., był pierwotnie przykryty spadzistym dachem – wbrew miejscowej tradycji płaskich zadaszeń – i z trzech stron wsparty na łukach. To zapewne najlepiej zachowany i najokazalszy zabytek wenecki na wyspie. Turcy po zdobyciu miasta urządzili

▼ Wnętrze fortecy

Kup książkę

Poleć książkę

▲ Loggia

w niej meczet, stawiając obok minaret (rozebrany w 1930 r.). Do Loggii warto zajrzeć, gdyż wewnątrz mieści się sklep z dobrze wykonanymi kopiami antycznych skarbów i innych obiektów muzealnych (Archeological Receipts Fund).

Oddalając się od morza ulicą Paleologou i skręcając w lewo w ulicę Retynaki, dojdziemy do **meczetu Neratze** z wysokim minaretem z końca XIX w., obecnie remontowanym z funduszy UE. Pierwotnie był to **kościół Santa Maria** (Najświętszej Maryi Panny), należący do klasztoru Augustianów, który został przerobiony na meczet przez tureckiego zdobywcę miasta Husajna Paszę. Minaret był wcześniej kościelną dzwonnica. Dziś w budynku mieści się szkoła muzyczna. Sąsiadująca z nim budowla z kopułą to mauzoleum pewnego walecznego Turka.

Historię Rethymnonu poznamy lepiej w **Muzeum Historii i Sztuki Ludowej** **Historical & Folk Art Museum, M. Vernardou 28–30, tel.: +30 28310 23398; wstęp: pn.–sb. 10.00–14.30; bilet normalny 4 EUR, ulgowy 2 EUR.** Na zgromadzone w nim

zbiory składają się przede wszystkim przykłady rękodzielnictwa ludowego, głównie garncarstwa, którego historia na wyspie liczy tysiące lat, oraz tkactwa, sztuki koronkarskiej i wikliniarstwa. Można się tu też nauczyć, jak wypiekać tradycyjny chleb. Kolekcja znajduje się w odrestaurowanej rezydencji z czasów weneckich.

Kierując się na południe od meczetu Neratze ulicą Etinikis Antistaseosm, po lewej stronie zobaczymy **kościół Agia Varvara** (św. Barbary) – patronki niewidomych, ludzi obłąkanych i artylerzystów. Co ciekawe, władze kościelne nie wspierają jej kultu od lat 60. ubiegłego stulecia, ponieważ nie jest pewne, czy ta święta z III–IV w. w ogóle istniała. Jednak siła jej oddziaływania w Grecji jest bardzo duża. W dzień św. Barbary (4 grudnia) na prowincji na rozstajach dróg nadal kładzie się miodowy placek z cynamonem i orzechami – co przypomina kult antycznej bogini Hekate, Pani Rozdroży (z przydomkiem Trioditis, czyli dosłownie „Trzech Dróg”). Tego dnia nie zmiata się też obejść; kobiety chowają miotły po kątach.

Idąc dalej ulicą Agia Varvara, dostrzemy do **katedry** (*Mitropoli*). Wybudowano ją w 1834 r. Samą dzwonnice dostawiono kilkadziesiąt lat później, przeprowadzając wśród wiernych specjalną zbiórkę pieniędzy, by zdobyć środki na zbudowanie konstrukcji wyższej niż minaret meczetu Neratze.

W dolnym biegu ulicy Arkadiou (ciągącej się równolegle do nadmorskiej promenady), opodal placu Iroon, stoi jeszcze jedna budowla sakralna – **meczeta Kara Musy Paszy**, głównodowodzącego siłami morskimi Wysokiej Porty, czyli osmańskiej Turcji. Świątynię zbudowano na ruinach zniszczonego w czasie szturmów klasztoru Agia Varvara. Niedaleko stoi jeszcze **kościół św. Franciszka** (Agios Frangiskos), z pięknie rzeźbionym portalem (sama świątynia jest w remoncie).

Osobnym rozdziałem w historii architektury militarnej są **fortyfikacje** weneckich miast Krety. Gdy miasto stopniowo się rozrastało, rozebrano średniowieczne mury Rethymnonu. Szczątkowo zachowało się kilka tzw. *billets*, czyli wartowni (np. przy ulicy Etnarchou Makariou 9) i bram, jak np. **Porta Guora** o szerokości 2,60 m na rogu ulic Etinikis Antistaseos i Dimakopoulou (jej nazwa pochodzi od nazwiska *ret-tore* J. Guoro, zarządcy w latach 1566–68). Warte odnalezienia są piękne portale miejskich rezydencji przy głównej ulicy handlowej starego miasta Arkadiou, pod nr. 48 i 154 i przy Klidis 13.

Muzeum Archeologiczne

Na wschód od wzgórza fortecznego, wznosi się wolno stojący budynek (dawne więzienie miejskie) ★ **Muzeum Archeologiczne** 📍 *Archaeological Museum*, Arkadiou 220, tel.: +30 28310, 54668; wstęp: codz. oprócz pn. 8.30–15.00; bilet normalny

3 EUR, ulgowy 2 EUR. W zbiorach znajduje się kilkanaście przedmiotów znalezionych na terenach weneckiej twierdzy, ale większość eksponatów wykopano poza miastem – m.in. w położonej 9 km na zachód od Rethymnonu grocie Gerani, skąd pochodzą – zapewne najstarsze (ok. 5700 lat p.n.e.) przedmioty w kolekcji – **idole kobiece** o kształcie fallicznym. Znajdziemy tu również **kościane narzędzia** z jaskiń Zoniana i Melidoni, sprzed ok. 5 tysięcy lat. **Ceramikę** wykonano w okresie neolitu, tj. w czasach, gdy człowiek dopiero zaczął prowadzić osiadły tryb życia w luźnych grupach. Piękne dekoracyjne **naczynia minojskie** reprezentują tzw. styl Kamares sprzed ok. 4 tys. lat (nazwa stylu pochodzi od jaskini, w której natrafiono na główne znalezisko tego rodzaju). Minojczycy formowali glinę już na kole garncarskim (wcześniej powstałe utensylia były lepiące w rękach). Obejrzymy także gliniany **model sanktuarium z Monastiraki** (1900–1700 r. p.n.e.), odnajdziemy ślady po Mykeńczykach, czyli Grekach, którzy rządili na wyspie po upadku kultury minojskiej, m.in. wspinały skórzany **hełm** wyłożony kłami dzika, pochodzący z cmentarzyska we wsi Armeni, ok. 15 km na południe od Rethymnonu (podobny, należą do Odysa, opisał Homer). Datowany na lata 1400–1200 p.n.e. hełm nie był przedmiotem tanim, ponieważ ze szczęki jednego zwierzęcia wrywano tylko cztery kły.

W muzeum obejrzymy też eksponaty z okresu podboju rzymskiego, np. piękną **Afrodytę z Lappy** z 2. poł. I w. Warto odszukać również marmurową podstawę pod stół, przedstawiającą boga wina Dionizosa oraz satyrę (III–IV w.). Muzeum prezentuje ponadto małe brązy, wyroby ze szkła, lampki oliwne z gliny i figurki wotywnie z terakoty.

Informacja turystyczna

- ◆ **EOT, Rethymnon Tourist Office**, Veni-zelou Paralia (przy miejskiej plaży, na wysokości ulicy Kritovoulidou), tel.: +30 28310 29148; czynne: w sezonie pn.–pt. 8.30–19.00, sb. 8.30–15.00.

Dojazd i orientacja

- ◆ **Dworzec autobusowy** (KTEL), Kefalogiannidon 2 (przy zachodnim wyjeździe z miasta), tel.: +30 28310 22212, aktualny rozkład jazdy na stronie: www.rethymnon.com. Z Rethymnonu do Heraklionu w sezonie odjeżdża do 20 autobusów dziennie.
- ◆ **Połączenia morskie**: Obecnie z portu w Rethymnonie w podróż morską możemy udać się codziennie na Santorini, korzystając z katamaranów firmy Sea Jets. W sezonie połączenia odbywają się codziennie.

Noclegi

- ◆ **Hotel Vecchio**, Daliani 4, tel.: +30 28310 54985, www.vecchio.gr. Nazwa hotelu (*vecchio* znaczy „stary”) jest w pełni zasłużona, bo budynek pamięta jeszcze Weneccjan, ale od XIV w. był oczywiście wielokrotnie remontowany. Mały basen w środku. Ceny: od 60 EUR za klimatyzowany pokój.
- ◆ **Pension Castello**, róg Karaoli 10 i ulicy Dimitriou, tel.: +30 28310 23570, www.castello-rethymno.gr. Na dole sympatyczna kawiarnia. Ceny: jedyńka od 40 EUR, dwójka od 46 EUR.
- ◆ **Youth Hostel**, Tombazi 87. Chyba najtańszy nocleg w mieście (poza bezpłatnymi fotelami ogródków kawiarnianych, na których nocą pólleży wielu turystów, którzy, po odwiedzeniu kilku barów, nie mogą trafić do hoteli). Ceny: 11 EUR/os. w pokoju wieloosobowym.
- ◆ **The Sea-Front**, Arkadiou 159, tel.: +30 28310 24533, zarezerwować pokój można też przez internet: seafrent@rethymno-hotel.com. Ceny: od 44 EUR.

Wyżywienie

W uliczkach, które tworzą niewielką, atrakcyjnie odnowioną **starówkę** znajdują się zachęcające do wejścia restauracje. Natomiast o wiele więcej zakładów gastronomicznych, wyraźnie nastawionych na turystów i z bardzo zdesperowanymi naganiaczami, znajdziemy w zakolu **weneckiego portu**.

- ◆ **Alana**, Salaminos 15 (nieopodal kościoła katolickiego), tel.: +30 28310 27737, 6948 374330. Serwuje zarówno potrawy kuchni śródziemnomorskiej, jak i dania kreteńskie w miłym ogrodzie. Klientami są nie tylko turyści, ale i przyjezdni Grecy.
 - ◆ **Haris Creperie**, w samym serce starego miasta, na ulicy Mesologiou 10. Można tu zjeść – jak sugeruje nazwa – *crêpes* (naleśniki), m.in. z bardzo sycącym kremem czekoladowym. Poza olbrzymim wyborem różnorodnych naleśników, wybierać tu można także w pizzach lub sałatkach.
 - ◆ **Avli**, Xanthoudidou 22, na zachód od fontanny Rimondi, tel.: +30 28310 58250. Dobra kuchnia kreteńska warta swej ceny. Grillowana ośmiorniczka – 9,20 EUR, klopsiki z baraniny – 7,90 EUR, kreteński ser gruyere podany jako *saganaki*, czyli z patelni w panierce – 6,90 EUR, kwiaty cukinii faszerowane kreteńskim kozim serem i świeżą miętą – 8,20 EUR, *mous-saka* – 11,20 EUR. W ofercie także pieczeń z górskiego kozłęcia. Budynek pochodzi z 1530 r.! Polecamy.
 - ◆ **Stella's Kitchen**, Souliou 57, na parterze Olga's Pension. Typowe dania i domowe wypieki, ceny do 10 EUR. Lokal odwiedzany przez miejscowych, zwłaszcza handlowców z tej bardzo gwarnej uliczki Rethymnonu.
- ## Aktywny wypoczynek
- ◆ **Jeździectwo**: Horse Riding Club, tel.: +30 28310 22472.
 - ◆ **Minigolf**: George's Fun Park, przy Panepistimiou i Adelianos Campos (naprzeciwko hotelu Paladio).

Powrócono więc do antycznej nazwy: **Hera-
kleia** (Heraklion, Iraklion), miasto Heraklesa. Wówczas był to właściwie port, pamiętający jeszcze czasy minojskie. Wywożono stąd np. miód, potrzebny nad Nilem do balsamowania ciał (mumifikacji). Za czasów weneckich o mieście i (całej wyspie) mówiono Candica, później Candia (Kandia), podobno od słowa *kand*, oznaczającego „cukier trzcinowy”. Według niektórych, zaczęto tu produkować owoce kandyzowane, czyli smażone w cukrze, przysmak ceniony w tych szerokościach geograficznych. Najprawdopodobniej jednak źródłosłowem jest arabska

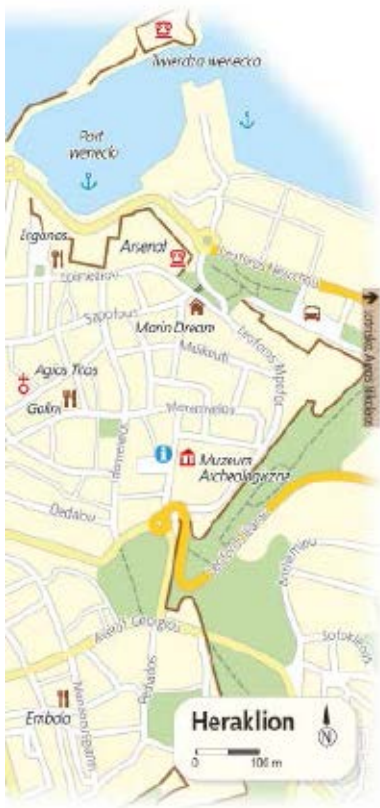
nazwa Heraklionu – „Rabd el Kandag”, która przekształciła się w bizantyjską „Chandax”.

Heraklion był raczej niewielką i cichą osadą, nigdy nie dominował w historii wyspy czy regionu, istniał jakby na uboczu spraw wielkiego świata. Równie rzadko pojawiał się w literaturze i historiografii. Miasto wydało jednak kilku artystów, m.in. Nikosa Kazantzakisa czy poetę Odyseasa Elytisa, urodzonego tutaj w 1911 roku (jego ojciec założył wcześniej w Heraklionie fabrykę mydła i pomady).

WARTO ZOBACZYĆ

Największą atrakcją Heraklionu są XVI-wieczne **fortyfikacje**. Pierwszy pierścień murów zamknął miasto już w 1364 r. Były to wówczas jedne z najpotężniejszych fortyfikacji w ówczesnym świecie. Świadczy o tym chociażby grubość muru przy południowo-wschodniej Bramie Jezusa – 40 m! Architektem był słynny Michele Sanmicheli z Werony, twórca umocnień miejskich na Cyprze. Budulec wydobywano w kamieniołomach, ale część kamieni przywieziono też z minojskich ruin Knossos. Mury opasujące miasto miały 5 km długości, z siedmioma bastionami i czterema bramami. Dwie z bram ocalały: **Chaniporta** od zachodu i wspomniana **Porta tou Eissou** (czyli Brama Jezusa), zwana też Nową Bramą (Kainourgia Porta). Pozostałe rozebrano pod koniec XIX wieku, by zwiększyć przepustowość ulic. Na południowym przyczółku fortyfikacji – bastionie Martinengo – znajduje się **grób Nikosa Kazantzakisa** (1883–1957), pisarza, autora m.in. *Greka Zorby*.

200 m od targu miejskiego („bazaru” – zwanego przez miejscowych agorą) przy placu Agia Ekaterini stoją trzy świątynie. W **kościółce Agia Ekaterini** (św. Katarzyny) z połowy XVI w., zamienionej przez Turków na meczet (w 2008 r. świątynia

Nikos Kazantzakis

Na grobie Nikosa Kazantzakisa stoi dziś krzyż ustawiony przez mieszkańców Heraklionu, miasta, w którym pisarz się urodził. Większość życia spędził jednak za granicą. Zmarł w Szwajcarii.

Najbardziej znaną powieścią Kazantzakisa jest *Grek Zorba*, sfilmowany przez Michalisa Kakojanisa z niezapomnianym Anthonym Quinnem w roli głównej. Równie popularnym obrazem filmowym było *Ostatnie kuszenie Chrystusa* Martina Scorsese, którego scenariusz oparto na powieści Kazantzakisa o tym samym tytule (wyświetlanie filmu,

oprotestowanego przez Watykan, było zabronione w wielu krajach, np. w Norwegii). Książka ta znalazła się – jak i kilka innych tekstów Kazantzakisa – na indeksie lektur zakazanych przez Kościół prawosławny. Nie jest natomiast prawdą – jak twierdzi wielu autorów – że pisarz został poddany ekskomunie przez Kościół grecki. Mszę za jego duszę odprawiono w miejscowej katedrze. Duchowni nie wzięli natomiast udziału w samym pochówku na bastionie (w niepoświęconej ziemi), w miejscu, które wybrał sam pisarz.

została poddana restauracji w 80% sfinansowanej ze środków UE), prezentowana jest dziś **kolekcja ikon**. Najcenniejszymi eksponatami są prace XVI-wiecznego artysty Michalisa Damaskinosa, uważanego za najlepszego reprezentanta kreteńskiej szkoły malarstwa. Szczególnie godna uwagi jest

przede wszystkim *Ostatnia Wieczerza*. Z kolei *Sobór Nicejski* to najprawdopodobniej ostatnie dzieło artysty. Warto mieć świadomość, że ikony nie są dla wiernych zwykłymi obrazami przedstawiającymi Jezusa czy świętych. W tradycji prawosławia istnieje powszechnie przekonanie, że piszący

Kup książkę

Poleć książkę

(bo takiego czasownika należy użyć) ikonę jest natchniony przez Boga. Wielu pisarzy ikon pracowało na kłęczkach, po niezbędnych modlitwach i poście.

Obok kościoła św. Katarzyny stoi XVII-wieczna **kaplica Agios Minas** (św. Minasa) z ciekawą drewnianą snycerką. Święto jej patrona, który jest jednocześnie patronem Heraklionu, przypada 11 listopada i tego dnia nie wolno w Grecji... plotkować. Według tradycji św. Minas był egipskim żołnierzem, który w III w. przyjął chrześcijaństwo, za co poniósł śmierć męczeńską.

Sąsiadująca z kaplicą **katedra**, pod wezwaniem tego samego świętego (boczne nawy poświęcono Agii Deki, czyli Dziesięciu Męczennikom z Gortyny, i św. Tytusowi), ma niewiele ponad 100 lat i jest jedną z większych budowli sakralnych w kraju. Może pomieścić ok. 8 tys. wiernych. Przy zachodniej elewacji wystawiona jest bomba, zrzucona przez Niemców w czasie ataku na wyspę w 1941 r.

Południowy kraniec ulicy „bazarowej”, Odos 1866, zamyka plac (Plateia Kornarou) z **fontanną Bempo**, czyli Wenecjanina Gianmatteo Bempo. Wzniesiono ją w 1588 r. z fragmentów przywiezionych z Ierapetry. Woda dopływała tu akweduktem ze źródeł na stokach góry Juktas. Stoliki wokół fontanny, przy których sączy się wyśmienite *ouzo*, należą do kawiarni zaaranżowanej w czymś, co wygląda na kiosk z gazetami, a jest starą turecką stacją pomp (*koubes*). Drugą najsłynniejszą fontannę miasta zobaczmy, idąc od fontanny Bempo ulicą Odos 1866 ok. 250 m na północ.

Fontanna Morosiniego (1628) znajduje się przy placu Venizelou. Jej nazwa pochodzi od nazwiska weneckiego gubernatora Krety, ale to nie ten Morosini, który bronił miasta przed Turkami kilkadziesiąt lat później, lecz jego krewny o tym samym zresztą imieniu:

▲ Fontanna Morosiniego

Francesco, zwany czasami dla odróżnienia Starszym. Za czasów weneckich plac ten zwano Piazza delle Biade, bowiem odbywał się tu regularnie targ zbożowy; z kolei obecnie mieszkańcy mówią o nim Plac Lwi, ze względu na detal zdobiący fontannę. Woda w fontannie została doprowadzona przez Wenecjan akweduktem i pochodziła ze źródeł oddalonych od miasta o 20 km. Dziś pompowana jest z głębokich studni na południe od Heraklionu. Konstrukcję ozdabiają lwy, które zostały zabrane z innej fontanny. Kiedy Turcy zdobyli miasto, zdjęli dużą figurę boga Posejdona, pierwotnie wieńczącą fontannę. Dziś płaskorzeźby na zbiornikach przedstawiają powabne kobiety, zapewne nimfy, oraz mityczne stwory.

Przy ulicy 25 Avgoustou, wiodącej od fontanny Morosiniego w dół do portu, znajdują się dwie najciekawsze świątynie Heraklionu. **Kościół Agios Marcos** (św. Marka) stoi w pobliżu placu Venizelou. Jego fundamenty datowane są na XII w., a historia świątyni (poświęconej oficjalnie w 1239 r.) odzwierciedla losy wyspy

i kraju. Pierwotnie była to katedra Weneccjan, potem przekształcano ją w meczet, bank i salę kinową, a obecnie mieści się tu galeria. Plan kościoła miał podobno odwzorowywać wenecką świątynię Santa Maria dell'Orto.

Dalej w kierunku portu znajduje się **kościół Agios Titos** (św. Tytusa), który mógłby być najstarszym kościołem Heraklionu. Mógłby, gdyby nie tragiczny w skutkach pożar w 1544 r., który obrócił w perzynę poprzedni przybytek, datowany na X w. W 1872 r. Turcy przekształcili odbudowaną świątynię w meczet, dostawiając minaret, który z kolei Grecy rozebrali

90 lat temu. Patron kościoła, św. Tytus, był uczniem św. Pawła Apostoła, sztan-darową postacią wczesnego chrześcijaństwa. Podobno był nawet spokrewniony z ówczesnym prokonsulem rzymskim (gubernatorem) Rustillusem. Opuszczając miasto w 1669 r., Weneccjanie zabrali z kościoła najcenniejszą relikwię wyspy – czaszkę św. Tytusa, ale w 1966 r. papież Paweł VI zwrócił ją Kreteńczykom. Od tej pory przechowywana jest w świątyni.

Obok fontanny Morosiniego znajduje się najczęściej odwiedzany zabytek Heraklionu i jednocześnie jego symbol – **Loggia**, która stoi między kościołami św. Marka i św. Tytusa.

Ikony i El Greco

Określenie „ikona” pojawiło się ok. IV w. W kościołach bizantyjskich (prawosławnych) istniała potrzeba wyraźnego oddzielenia części zarezerwowanej dla duchownego (prezbiterium) od miejsca, gdzie stali wierni. Zadanie to spełniał rodzaj ścianki, czyli ikonostas, w który wkładano obrazy. Łatwo można je było w razie niebezpieczeństwa usunąć, więc rozwiązanie było praktyczne w niespokojnych czasach.

W VIII w. doszło do nieporozumień wewnątrz Kościoła z powodu zbyt wielkiej czci, jaką otaczano obrazy. Ostatecznie na synodzie w Nicei w 787 r. ustalono, że ikona może być czczona, ale nie „ubóstwiana”.

Do mistrzów kreteńskiej szkoły malarzy, czy – jak należałoby poprawnie powiedzieć – pisarzy ikon należeli m.in. Theofanes Bathas (urodzony jako Sterlitzas), zwany po prostu „Kreteńczykiem”, Georgios Klontzas i przede wszystkim Michalis Damaskinos (ok. 1530–91), który był najprawdopodobniej nauczycielem El Greca, czyli Domenikosa Theotokopouloza, urodzonego na Krecie w 1541 r., być może

w wiosce Fodele. Theotokopoulos, mając 27 lat, opuścił wyspę. Terminował we Włoszech, przede wszystkim w Wenecji – do której Kreta w owym czasie należała – głównie u Tycjana, podglądał też Tintoretta. Ponoć, kiedy przebywał w Rzymie i papież wyraził obiekcyje co do stosowności niektórych pomysłów Michała Anioła w Sykstyń, El Greco miał rzec, że namaluje przyzwoitsze, pod warunkiem, że z sufitu kaplicy ściągnie się wszystkie już wykonane tam prace.

Większość dzieł Theotokopoulos stworzył w Hiszpanii, szczególnie w Toledo, gdzie wołano na niego po prostu „Grek” (*El Greco*). Wpadał w ciągle tarapaty, będąc stałym obiektem zainteresowań Świętego Oficjum (Inkwizycji), jego ujęcia tematów świętych, a namalował ich setki, odbiegały bowiem znacznie od konwencji i standardów (m.in. ze względu na ostrość barw czy brak perspektywy). Wielu uważało go po prostu za obłąkanego, a nienaturalne wydłużenie postaci na jego obrazach tłumaczono zaburzeniami wzroku. El Greco zmarł w 1614 r.

▲ Część ekspozycji Muzeum Archeologicznego

Loggia, powstała w 1628 r., swój obecny wygląd zawdzięcza renowacji, dokonanej po bombardowaniach II wojny światowej. Niegdyś była rodzajem klubu, w którym zbierała się arystokracja miasta i w którym dyskutowano oraz podpisywano umowy handlowe; dziś na piętrze organizowane są służby cywilne.

Kamienne moło **portu weneckiego** zamyka **twierdza**, określana po grecku słowem tureckim *Koules*, a po włosku *Rocca al Mare*. Jej współczesny wygląd to rezultat przebudowy z lat 1523–40. Wenecjanie spodziewali się ataku Turków osmańskich i długiego oblężenia, postanowili więc wyposażać swoją morską fortecę m.in. w kaplicę i piekarnię. Turcy urządzili w murach fortecy więzienie i niektórzy z chrześcijan mieszkali w niej po zdobyciu miasta przez Osmanów jako jeńcy. Na terenie twierdzy znajdował się też meczet. Do dziś zachował się zrąb minaretu. Na zachodniej i północno-wschodniej fasadzie fortecy ostał się kamienny lew św. Marka, symbol Wenecji, godło, które przejął dzisiejszy Heraklion. Obok, na wschód od basenu portowego, można zobaczyć

resztki **arsenału i doki remontowe** (Arsenali), a dalej porty: promowy i handlowy.

Muzeum Archeologiczne

Kierując się spod Loggii w stronę murów miejskich, dotrzemy do ★ **Muzeum Archeologicznego** 📍 Xanthoudidou 2, tel.: +30 2810 279000; wstęp: 1 XI–31 III pn. 11.00–17.00, wt.–nd. 8.00–15.00; 1 IV–31 X codziennie 8.00–20.00; bilet normalny 10 EUR, ulgowy 5 EUR; bilet łączony ze stanowiskiem w Knossos: normalny 16 EUR, ulgowy 8 EUR. To najciekawsze muzeum na wyspach greckich, a drugie w kraju (po archeologicznym w Atenach). Prezentuje ono unikatowe ekspozycje z okresu jeszcze przed przybyciem na Kretę Greków, czyli z czasów, gdy kwitła tu wspaniała cywilizacja minojska. Budynek muzeum stoi w miejscu klasztoru św. Franciszka, w którym wiedzę zdobywał papież Aleksander V (Petros Filargos, 1340–1410, pochodzący z Neapolis nieopodal Agios Nikolaos). Najstarsze z ok. 15 tys. znalezisk w muzeum pochodzą sprzed 8 tys. lat. **Pieczenie** z rysunkami w kości i kamieniach pól szlachetnych to ekspozycje z ok. III tysiąclecia

p.n.e. Prawdopodobnie oznaczało się nimi własność, np. miary zboża. Był to tzw. okres przedpałacowy, przypadający na czasy przed budową wielkich centrów władzy, m.in. w Knossos.

W muzeum prezentowana jest **ceramika** ozdobiona motywami roślinnymi i zwierzęcymi. Najciekawsze gliniane naczynia znaleziono w grocie Kamares w górach Ida (stąd nazwa stylu Kamares). Ponadto wyeksponowany jest tajemniczy **dysk z Fajstos** (mniej więcej z XVII w. p.n.e.) – wypalony krążek z gliny z nieodczytanym do dziś zapisem. Nie są to znaki pisma minojskiego, a teorii na temat tekstu jest tyle, ilu badacze.

Jedne z najciekawszych eksponatów to m.in. słynne **kapłanki z fajansu**, czyli z wypalanej gruboziarnistej gliny, której powierzchnia pod wpływem ognia robi się szklista. Niektórzy archeolodzy sugerują, że kobiety były boginiami, ewentualnie tancerkami pałacowymi. Warto przyjrzeć się bliżej tym figurkom. Niezależnie od tego, kogo przedstawiają, ich ubiór odnosi się na

prawdopodobnie do epoki. Figurki pochodzą już z tzw. okresu pałacowego (lata 1700–1400 p.n.e.), a uściślając: z epoki nowych ośrodków władzy na Krecie, większych i okazalszych – poza Fajstos – niż poprzednie z ok. 2000 p.n.e. Okres ten to apogeum rozwoju państwa minojskiego. Dwie z postaci trzymają w dłoniach węże, antyczny symbol sił podziemnych. Z tych samych czasów zobaczymy godną podziwu **figurkę akrobaty** z kości słoniowej – piękny wizerunek człowieka w ruchu. Zdumiewające są szczegóły, np. wyraźnie zarysowana muskulatura.

Zwiedzających zachwycą na pewno olbrzymie dekorowane **dzbanki** (pitosy) i przykłady nieodczytanego do dziś pisma Minojczyków, tzw. pisma linearnego A. Obok leżą też **tabliczki** przedstawiające kolejne pismo używane na wyspie, tzw. linearne B, którym posługują się już przybyli tu ok. XV w. p.n.e. Grecy. Zapisy przechowywane w muzeum dotyczą niestety nie kwestii politycznych czy sztuki, a spraw raczej prozaicznych – jest tu np. spis bydła.

▼ Twierdza, określana po grecku słowem tureckim *Koules*

Kup książkę

Poleć książkę

Dysk z Fajstos

Dysk, znaleziony w 1903 r., jest chyba najstawniejszym, a zarazem najbardziej tajemniczym przedmiotem, jaki wydobyto z ziemi kreteńskiej. Teksty na minojskiej Krecie (i okolicznych wyspach) były w owym czasie – oprócz kutyh w kamieniu czy metalu – zapisywane rylcem na glinianej powierzchni. Dysk z Fajstos wykonany jest co prawda z wypalanej gliny (terakoty), ale nie ryt. Pokryto go z obu stron 241 znakami obrazkowymi, odcisniętymi wcześniej przygotowanymi stemplami w miękkiej glinie. Jest to w zasadzie technika, która pojawia się dopiero 30 wieków później wraz z wynalazkiem Gutenberga!

Na krążku o średnicy 16 cm wyodrębniono 45 różnych znaków, niemających odpowiedników w europejskich przedstawieniach. Evans uważał, że dysk pochodzi z Azji Mniejszej. Poszczególne znaki nie są trudne do odczytania (pod warunkiem, że jest to pismo obrazkowe). Jeden ze znaków przedstawia np. biegnącego człowieka, inny głowę ludzką z fryzurą „na irokeza”, jeszcze inny – lecącego ptaka, następny – jakąś budowlę. Całość przekazu pozostaje jednak zagadką. Nie wiemy nawet, od

której strony należałoby rozpocząć czytanie. Do tej pory przedstawiono ok. 20 rozmaitych tłumaczeń tekstu. Ze względu na powtórkę niektórych układów znaków, wielu naukowców twierdzi, że jest to hymn z refrenem (np. do bogini Wielkiej Matki). Inni mówią o dokumencie prawnym, spisie dóbr bądź deklaracji podatkowej. Powtarzające się znaki przedstawiające tarcze i hełmy mogą świadczyć, że mamy tu do czynienia z raportem wojskowym. Jeszcze inni badacze sugerują rodzaj kalendarza, tekst traktatu pokojowego (jak twierdzi Victor J. Kean), królewską kronikę, erotyk (profesor teologii Artunn), czy wreszcie... przekaz ostatnich mieszkańców Atlantydy (Marcel F. Homet) lub samych kosmitów (Erich von Däniken).

Pisma starej Krety

Definicje kultury zmieniają się, ale jednym z jej wyznaczników jest użycie pisma. Po raz pierwszy w Europie pojawiło się ono właśnie na Krecie. Pierwszą jego formą były hieroglify, które można znaleźć m.in. na glinianych pieczęciach w archiwach pałacowych Knossos czy Malii. Nietrudno zauważyć, że kreteńskie hieroglify podążają za tradycją egipską. Z nich tworzy się stopniowo pismo określane mianem linearnego – Linear A. To pismo sylabiczne, choć w dalszym ciągu wykorzystujące zasady pisma obrazkowego, gdzie pojęciu przypisany jest konkretny rysunek. Stosowano je w okresie rozwoju państwa minojskiego. Oba systemy zapisu (hieroglify i Linear A) nie zostały odkodowane. Już w marcu 1900 r. Arthur Evans odnalazł w ruinach Knossos przykłady

trzeciego rodzaju pisma, Linear B. Zostało ono odczytane w 1953 r. przez Michaela Ventrisa i Johna Chadwicka i pozostało jednym z większych rozczarowań archeologii. Po pierwsze, język zapisany pismem Linear B nie jest językiem minojskim. Jest to stara forma greki, dokładniej – przeddorycka forma greckiego dialektu należąca do grupy arkadyjsko-cypryjskiej. Innymi słowy, o minojskiej Krecie opowiadają już jej zdobywcy, Grecy. Po drugie, opowieści te są wyjątkowo skromne, to zapisy rachunkowe. W Linear B na glinianych tabliczkach ujęto np. towary do opodatkowania, liczbę stad owiec itd. Nie dostaliśmy więc rejestrów władców, opowieści dziejopisarzy, literatury, tekstów religijnych. W najważniejszych sprawach Minończycy nie podjęli jeszcze z nami dialogu.

▼ Heraklion

Kup książkę

Poleć książkę

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA

 Helion SA

Travelbook to Twój niezastąpiony towarzysz podróży. Wskaże Ci najważniejsze atrakcje, podpowie, czego szukać poza głównymi szlakami, i wprowadzi w świat miejscowych obyczajów. Znajdziesz w nim opisy najciekawszych regionów i miast, a sprawdzone informacje praktyczne umożliwią staranne zaplanowanie podróży.

Kreta,

nazywana „królową greckich wysp”, jest kolebką europejskiej cywilizacji. Według mitów to tu urodził się Zeus – najpotężniejszy z greckich bogów, a król Minos zamknął Minotaura w Labiryncie. Wyspa zniwala swoim urokiem i dla wielu jest idealnym miejscem letniego wypoczynku. Piaszczyste plaże i lazurowe morze, z którego wyrastają wysokie góry, kryjące jaskinie i wąwozy, a wszystko to skąpane w słońcu. Nie sposób oprzeć się też serdeczności Greków, ich znakomitej kuchni i wybornie smakującemu winu. Wakacje na Krecie to gwarancja udanego wypoczynku!

- Setki kilometrów plaż
- Miejsca znane z mitów
- Ruiny i wykopaliska
- Białe domy i kamienne kościoły
- Znakomita kuchnia regionalna

Sprawdź najnowsze promocje:
 • <http://bezdroza.pl/promocje>
 Przewodniki najchętniej czytane:
 • <http://bezdroza.pl/bestsellery>
 Zamów informator podróżniczy:
 • <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
 ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
 tel.: 32 230 98 63
 e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-283-2371-1

9 788328 323711 >

Cena 24,90 zł

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
0 601 339900